

Віра Драбовська
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця

КУЛЬТУРНО-ЗАБАРВЛЕНА ЛЕКСИКА У МАКРО- ТА МІКРОСТРУКТУРІ СУЧАСНИХ НАВЧАЛЬНИХ ТЛУМАЧНИХ СЛОВНИКІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Як відомо, створення словника будь-якого типу передбачає три етапи: 1) відбір заголовних одиниць; 2) пошук джерел даних; 3) написання словникових статей. Перші два етапи визначають макроструктуру словника як сукупність усіх заголовних слів у корпусі словника, третій – мікроструктуру, тобто його внутрішню будову.

Загалом, проблема вокабулярія і визначення його меж є однією з центральних проблем лексикографічної науки. Оскільки словниковий склад мови постійно змінюється, лексикографи намагаються відобразити у макроструктурі ту частину лексики, що відповідає профілю лексикографічного джерела.

Рекомендації щодо включення культурно-забарвленої лексики у корпус як одномовного, так і перекладного тлумачного словника, до початку 80-х років у радянській та вітчизняній лексикографії фактично були відсутні. Ця проблема набуває актуальності у зв'язку з появою у 20-30-х рр. ХХ ст. такого культурно-лінгвістичного явища, як мовна картина світу, одним із найгостріших питань якої є проблема співвідношення культурної та мовної картин світу. Ця проблема серед інших отримала детальне висвітлення у роботах О.А. Корнілова, де автор пропонує низку способів лексикографування словникового запасу як національної мовної картини світу - тобто певної системи, яку можна відобразити у навчально-довідниковій літературі.

У 80-х рр. ХХ ст. дослідники вперше починають урахувати культурний фактор у плануванні корпусу тлумачного словника загального типу. Межі вокабулярія такого словника починають

визначатися із урахуванням реального стану справ і культурних традицій суспільства, а також загального рівня розвитку культури. Лексикографи починають уважати за необхідне обмежувати макроструктуру тлумачного словника літературної мови загальною, відпрацьованою протягом тривалої історії розвитку мови частиною лексичного складу, зрозумілою всім членам певного мовного колективу. Виходячи з цього, національно-забарвлена лексика також починає розглядатися як природний складник макроструктури тлумачного словника загального типу.

Зарубіжні лексикографи також починають виділяти поняття культурної специфіки корпусу тлумачного словника, по-різному інтерпретуючи культурно-специфічні компоненти словникової макроструктури як, наприклад «домінуючий культурний погляд суспільства» (*prevailing cultural view of society*), «культурне тло» (*cultural background*), «культурно-специфічні одиниці» або «культурно-пов'язані слова» (*culture-specific items / culture-bound words*), культурно-специфічні концепти (*culture-specific concepts*), концепти з чітко вираженими культурно-специфічними рисами (*concepts with distinctive culture-specific features*), культурно-специфічні аспекти (*culture-specific matters*), інформація про світ (*information about the world*), нелінгвістичний компонент значення слів (*the non-linguistic component of the meaning*), культурна інформація (*cultural information*) тощо.

Систематичне висвітлення національно-культурного аспекту лексичного значення було представлено у започаткованій Є.М. Верещагінін і В.Г. Костомаровим лінгвокраїнознавчій теорії слова, згідно з якою національна специфіка семантики лексичної одиниці визначається вмістом у ній національно-культурних семантичних ознак, що формуються у межах певної етнокультурної та національно-мовної спільноти. Ці ідеї знайшли своє втілення у теорії «культурної грамотності», розробленої Е.Д. Хіршем-молодшим, який запропонував «вокабулярій культури» - тобто словник реалій, особливо корисний для тих, хто вивчає англійську мову.

Російський лексикограф О.М. Карпова, беручи до уваги орієнтацію сучасної лексикографії на прагматичний і функціональний аспекти уживання лексичних одиниць, зауважує, що сучасний словник повинен допомогти користувачу зрозуміти культуру й ціннісні орієнтації того чи іншого соціуму на рівні,

необхідному й достатньому для взаєморозуміння в межах міжкультурної комунікації. Як мінімум фактів мовного спілкування, що підлягають включенню у словник, учена виділяє безеквівалентну лексику, основні конотативні значення лексичних одиниць, асоціативні та стилістичні особливості вокабул, а також найважливіші соціокультурні характеристики слова.

Що стосується мікроструктури словника, то типи інформації, представлені у ній, можуть змінюватися залежно від типу словника й, відповідно, його складу. Деталізований підхід до проблем побудови словникових статей узагалі та презентації різнобічної інформації про описувану мовну одиницю зокрема формується у другій половині ХХ ст. з розвитком критичного аналізу словників (*dictionary criticism*). Загалом, дослідники сходяться в думці про структурні компоненти словникової статті. Проте методи і прийоми опису культурно забарвленої лексики на рівні мікроструктури тлумачного словника майже зовсім не розроблялися у лексикографії до кінця 90-х років ХХ ст. Виявлення, вивчення й опис прагматичної інформації у лексичному значенні слова ускладнюється майже повною відсутністю традицій її лексикографічної репрезентації. Тому винахідливість укладачів щодо маркування заголовних одиниць (чим ширше використовуються маркери, тим кращий словник) та наявність інформації про вживання (*usage notes*), яка допомагає у прочитанні суперечливих розділів їх використання, у тому числі й культурно зумовлених, сьогодні стає критерієм прогресивності довідника, а їх відсутність – його консервативності. Зокрема, у сучасних дослідженнях фігурує термін «культурологічна позначка» у зв'язку з новим методом характеристики заголовних одиниць у *Longman Dictionary of English Language and Culture*. Вивчення змісту таких позначок та їхня роль у семантизації одиниць вимагає сьогодні особливої уваги. Серед деяких пропозицій, наявних сьогодні у лінгвістичних дослідженнях, можна відзначити маркування культурно-специфічної лексики відповідно до п'яťох планів функціонування лексем, а саме: антропоцентричного, етнокультурного плану, соціокультурного, політичного та плану світосприйняття.

На нашу думку, принципи відбору культурно-специфічної лексики до корпусу навчального тлумачного словника іноземної мови як і вдосконалення принципів її маркування залишаються

сьогодні одними з найактуальніших завдань сучасної теорії та практики лексикографії, вирішення яких має широкі перспективи застосування як у найрізноманітніших лінгвістичних дослідженнях, так і у практиці викладання іноземних мов.